

Figur 1–3. Överst: Vuxen stare vid bohål i asp, foto: Henrik Lund. Ovan t.v: sju ungar i en Anti-Skat starholk. Ovan t.h: rikligt med spillning under holken tyder på friska ungar och att Anti-Skat starholken fyllt sin funktion. Foto fig. 2–3: Ralf Wistbacka.

Projekt Stare i Jakobstadsnejden 2005–2014

RALF WISTBACKA

Inledning

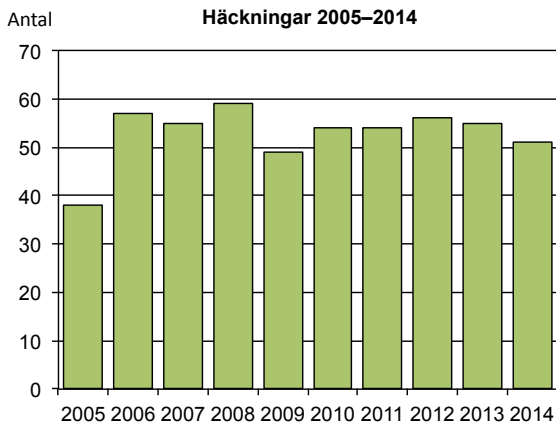
Projekt Stare startade som ett ekologiskt samarbetsprojekt för miljövårdsbyråerna i Larsmo, Jakobstad, Pedersöre, Nykarleby och Kronoby år 2005. Beståndet av stare i Finland hade kollapsat sedan 1970-talet men minskningen hade planat ut vid millennieskiftet. Orsaken till nedgången var att jordbrukslandskapet utarmats och till stora delar var olämpligt för häckande starar (Tiainen m.fl. 1989, Rintala & Tiainen 2008). Nedgången motiverade heller inte holkuppsättarna att underhålla de befintliga starholkarna och läget förvärrades då ytterligare. Avsikten med projektet var att försöka förbättra förhållandena för staren genom att kombinera optimala boplatser med optimala häckningsmiljöer. Det är sedan länge känt att skatan prederar på starungar i vanliga brädholkar så därför användes så kallade Anti-Skat starholkar byggda enligt en beprövad allmogemodell. En optimal häckningsmiljö är en plats med beteshagar för häst, ko eller får. Miljövårdssekreterarna informerade om lämpliga platser och det fanns ännu kvar jordbruk med beteshagar i projektområdet! De påtänkta holkvårdarna kontaktades och alla de tillfrågade ville delta i projektet. Varje holkvård erhöll en broschyr där starens situation och målsättningen för projektet presenterades. Projektet sköttes i kommunal regi under ett par års tid varefter Jakobstadsnejdens Natur (JNN) övertog fältarbetet och rapporteringen.

19 holkvårdar 2005–2014

I Larsmo startades 5, i Nykarleby 3, i Pedersöre 3, i Kronoby 5 och i Jakobstad 3 holkområden, som bevakades under hela projektperioden. År 2014 fanns det sammanlagt 135 holkar på dessa platser. Vid 14 av platserna fanns beteshagar och vid 5 platser fanns omfattande vallodlingar. Under projektets gång lyckades vi värva ytterligare 36 holkvårdare och det totala antalet starholkar år 2015 var 305. Vi hade också lokaliserat ett litet antal bohål av större hackspett vid holkplatserna. Holkarna på de nya områdena kunde vi använda för att studera häckningsframgången i olika miljöer.

Figur 4.

Antalet häckande par av stare i 19 holkområden 2005–2014.

Stabilt bestånd

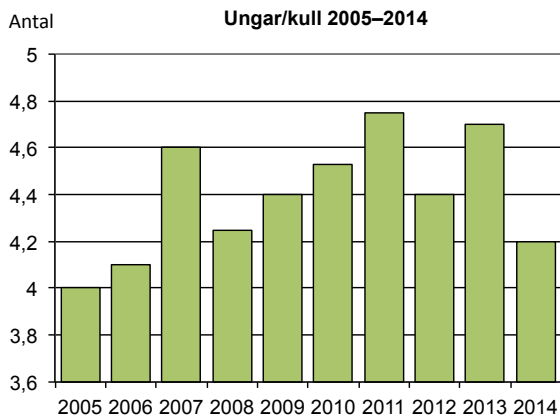
Det var en smula ovisst huruvida det skulle finnas starrar kvar i nejden och under det första undersökningsåret var förekomsten rätt

liten; antalet par var 38. Flertalet av holkarna var dock inne på sitt första tjänsteår och läget förbättrades redan år 2006 då 57 häckande par noterades. Därefter höll sig beståndet mellan 50 och 60 par. I medeltal noterades 54,4 par per år.

Projektet gav således ett önskat positivt resultat och staren etablerade sig också i många av de övriga holkområdena. Vi kunde också konstatera hur viktiga kohagarna var – då kobetet i en av de största hagmarkerna upphörde kollapsade också beståndet av stare.

God häckningsframgång

En viktig målsättning för undersökningen var också att klargöra huruvida den undersökta populationen producerade ett överskott av ungar för att kunna förstärka andra bestånd av stare. Staren häckar i regel på våren men kan även häcka på sommaren. Det är osäkert huruvida de par som lägger en vårkull även lägger en sommarkull; eller om det är andra par som tar holkarna i besittning (Olsson m.fl. 2002). Enligt ringmärkarveteranen Kari Palo hade stararna på hans hemgård i Jurva regelbundet sommarkullar under senare delen av 1970-talet. På gården fanns kor och beteshagar och ett betydande antal starrar. Ungarna i vårkullen blev flygga i slutet av maj–början av juni. Då ungar lämnade holken var också de vuxna stararna borta några dagar. Därefter återvände stararna till holken och en ny häckning vidtog. Detta innebär att samma starpar har en rimlig tidtabell för genomförande av två häckningar så att ungar i sommarkullen kläcks kring midsommar och blir flygga kring 10–14.7. I skarven mellan kullarna blir det också litet tid över för att bevaka de nyss utflugna ungarernas leverne.

Figur 5. Antalet flygga ungar i vårkullar i 19 holkområden 2005–2014.

I början av undersökningen inventerade vi inte holkarna två gånger per år och därför är det svårt att utvärdera den totala ungtillgången. Under den senare delen av undersökningsperioden 2009–2013 var ungtillgången bättre. Antalet ungar i vårkullarna torde varje år ha överskridit 4,5 ungar/par, d.v.s. den mängd som behövs för att beståndet skall bibehållas stabilt. År 2014 kan exemplifiera betydelsen av sommarkullarna för starpopulationen.

Häckningsframgången år 2014

År 2014 kunde antalet ungar bestämmas i 45 vårkullar (Wistbacka 2014). Medeltalet för alla häckningar var 4,0 (n=45) och för de lyckade häckningarna 4,2 (n=43) (figur 5). Ännu i ringmärkningsskedet var medeltalet 4,9 (n=45) men 20 ungar dog i slutskedet av häckningen då vädret efter den 26.5 blev kyligt och regnigt. I två holkar dog alla ungar. I en del av de holkar där ungar dog var det översta skiktet av bomaterialet vått redan före 26.5, troligen som en följd av ungnas lösa spillning. Regnet torde således inte inverka på vätan i holkarna – de är täta och taket är byggt av filmfaner. Den ventileringsöppning (9 mm) som finns i holkens botten tycks inte ha hjälpt till med dräneringen.

År 2014 påträffades 15 sommarkullar med sammanlagt 45 ungar i holkarna samt ytterligare en kull i ett bohål i en asp. Medeltalet ungar för de lyckade häckningarna var 2,92 (n=14). Sex av sommarkullarna, d.v.s. nästan hälften, noterades i Åminne hästhage i Nykarleby.

Utgående från den totala ungtillgången blir antalet ungar/par 4,9 (n=45). Stararna kunde således producera ett överskott av ungar även år 2014, men detta förutsatte en stor andel lyckade sommarkullar. Ett motsvarande resultat med en positiv effekt av sommarkullarna noterades år 2012 och 2013. I områden med enbart vall-

Figur 6. Åminne hästhage – nejdens bästa starhabitat. Foto: Ralf Wistbacka.

odling kring holkarna förekom sommarkullar mycket sällsynt. Det är således skäl att inventera holkarna två gånger per säsong ifall man startar ett motsvarande projekt!

Häckningsframgången var som vanligt bäst i Åminne hästhage i Socklot där medeltalet för vårkullarna var 5,1 (n=9) och hela 6 sommarkullar noterades, med i medeltal 3 ungar/kull. Totalt var produktionen 6,55 ungar/par och år. Vid de pälsfarmer som inventerades år 2014, var ungproduktionen i den första kullen 4,19 (n=7). Det är således möjligt att pälsfarmerna i närheten av Åminne hästhage inte har någon märkbar effekt på den goda häckningsframgången.

Vid Esse Highland, en gård med högländsboskap, var produktionen för vårkullarna i ringmärkningsskedet 4,75 men slutligen endast 3,6 (n=8) eftersom alla ungar i två kullar dog – något som aldrig noterats i Åminne. Då en sommarkull räknas in, var produktionen 4 ungar/par och år. Detta är överraskande eftersom beteshagar för både högländsboskap och hästar finns invid holkgruppen.

Positiva erfarenheter

Projektet har visat att det är fullt möjligt att hjälpa staren med hjälp av holkar, och nollalternativet, d.v.s. att vi inte hade satt upp holkar överhuvudtaget, är inte särskilt

uppmuntrande. På sex av platserna med de ordinarie holkområdena fanns då projektet inleddes 14 holkar (utan Anti-Skat-skydd) och fyra bohål byggda av större hackspett. Två av träden med bohål stjälpde då hästarna i hagen tog livet av asparna och de övriga två asparna är likaså i en hästhage och därmed i farozonen. De 14 holkar som fanns i undersökningsområdet ersattes med Anti-Skat starholkar – förutom i några enstaka fall. Detsamma gällde ett fåtal vanliga stamholkar som placerats ut i början av projekttiden. På de övriga 13 undersökningsområdena fanns inga lämpliga boplatser för stare och därmed heller inga starar.

Ifall ingen holkuppsättning hade skett bedömer vi att de 14 holkarna (om de alla varit bebodda) hade producerat 2 ungar/år, som en följd av skatans plundring. Skator finns vid alla holkområden. Bohålen bedöms producera 4,5 ungar/år. Detta skulle på 10 år kunna innebära 280+180 flygga ungar. Antalet ungar i sommarkullen bedöms under 10 år vara ca 50. Totalt kunde områdena ha producerat ca 400 ungar under undersökningsperioden. De använda Anti-Skat starholkarna har under samma period möjliggjort en produktion av ca 2400 ungar i den första kullen (10×54,4 häckningar×4,4 ungar/par) samt 400 ungar i sommarkullen (10×40 ungar/år). Genom att placera rätt sorts holkar i möjligast optimala livsmiljöer för stare har vi således kunnat öka staren ungpåproduktion med ca 2400 ungar under en 10-årig projektperiod.

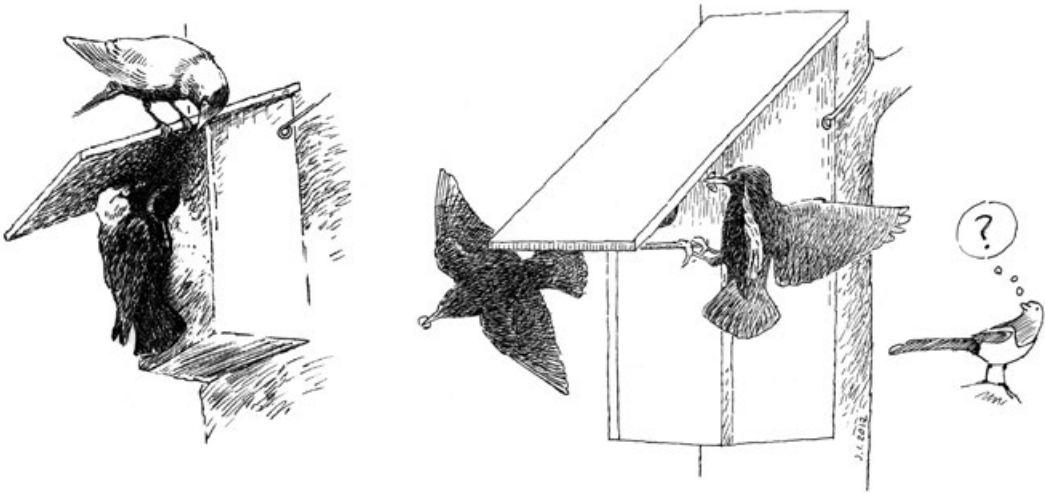
Anti-Skat är modellen

En grundförutsättning att holkuppsättning skall ha en bestående positiv effekt är att man använder Anti-Skat starholkar. Ifall man inte använder Anti-Skat starholkar kan skatorna effektivt tömma holkarna. Vi har noterat detta under projekttiden. Vi rekommenderar att man använder modell 1 (se fig. 7 och 9) – men i form av en holk gjord av urborrade aspstammar. Sådana holkar är tätare och därmed varmare än brädholkar. Det är viktigt att också pinarna under ingångshålet sätts på plats. Skator och kajor (figur 8) är mycket viga och klarar bra av att titta in i ett ingångshål under ett utskjutande holtak.

Holkar av modell 2 kan också användas (ritningar till bägge holktyperna finns på https://oa.fi/projekt/ovrigt_ornitologiskt_arbete/). Deras Anti-Skat-funktion bygger på att boet byggs i utrymmet nederst i holken. Stararna hoppar ner i holken då de matar ungarna men skatorna når inte ner och ungarna sträcker inte

Figur 7. Anti-Skat # 1.

Figur 8 (t.v.) och **9**. Till vänster granskar kajor en vanlig starholk, till höger starar vid holk av modell 1 med 'pinngaller' under ingångshålet. Illustrationer: Juha Ilkka.

upp halsen förbi öppningen i mellantaket. Denna modell är svårare att bygga och den är svår att anpassa till stamholkar.

Goda placeringsalternativ är en bod- eller ladvägg, en elstolpe eller en fristående björk. Holkarna kan fästas med spik eller snören. Snören har den nackdelen att de spänns då trädet växer, vilket kan skada både trädet och holken.

Rätt häckningsmiljö är A och O

Projekt Stare har påvisat att det är stora skillnader i ungpoduktionen mellan olika häckningshabitat. Ifall antalet holkar är begränsat lönar det sig att placera dem invid hagar med betande hästar, kor eller får. I vissa fall kan vidsträckta kortklippta gräsmattor tydligen kompensera för avsaknaden av betesmark. Detta förefaller vara fallet invid Mathias Backmans gård i Socklot.

På betesmark förekommer larver av nattflyn. Denna högkvalitativa föda medför att ungarnas tillväxt och överlevnad är god. Då ungarna är små plockar föräldrarna med sig spillningen från boet. Då ungarna är större avfyra de sin spillning rakt ut genom holköppningen. För att detta skall fungera bör spillningen hållas ihop av en elastisk säck. I områden där larver av nattflyn saknas blir spillningen lös och blöter därför ner boet. Det är ett symptom som egentligen skall förekomma endast i områ-

den där de vuxna stararna är tvungna att söka föda på sädesfält, sockerbetsodlingar etc. Det är därför oroväckande att ungarna även i optimala häckningsmiljöer, som vid Esse Highland och Fäboda häststall, kan ha problem med lös mage. Effekterna av de våta bobalarna accentueras under kalla vårar och i värsta fall kan hela kullen dö, fastän bomaterialet byts ut mot torrt gräs. Problematiken vore värd en undersökning. Det är synnerligen intressant att Naturhistoriska centralmuseet (Luomus) nu har startat en undersökning där man avser klarlägga staren häckningsframgång i olika jordbruksmiljöer. Då kan man utreda huruvida ungarna uppvisar motsvarande symptom och reda ut vad det beror på. I undersökningen används Anti-Skat starholkar.

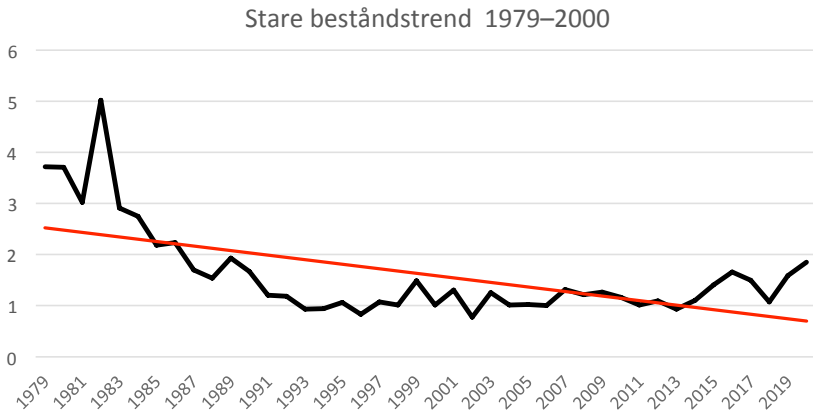
Flera platser har stått tomma eller blivit tomma trots att där finns vidsträckta betesmarker och ett flertal holkar. Det mest gåtfulla fallet är Skutnabba där en stor hjord med kor hållits på bete på ett flerårigt betesområde. Stararna försvann likväl efter år 2010. Rovfågel och speciellt sparvhök kan medföra att stararna söker sig bort. Sparvhökspredation har noterats bland annat i Strömsholm i Larsmo. Under 1970-talet, då staren var som mest riklig i Finland, var sparvhöken akut decimerad av miljögifterna.

Optimala platser som står tomma är Rosenlundområdet i Jakobstad och en av nejdens största hagar med höglandsboskap i Hopsala. Samma öde har drabbat den största hagen som ingick i undersökningen då den inleddes. I Bråttöby fanns då en hage med en yta på närmare 10 ha. Staren trivdes inledningsvis men då köttboskapen avvecklades växte hagen igen och staren och nejden blev en värdefull livsmiljö fattigare. En utarmad livsmiljö kan inte återställas med Anti-Skat starholkar.

Starens status i Finland

Frågetecknet kring starens beståndsutveckling i Finland har i alla fall till viss del rätats ut under projektets gång. Landsomfattande inventeringar av åkermarksfåglar har påvisat att staren inte minskat efter år 2000 och att en svag ökning har skett efter år 2013. Den allmänna trenden är tyvärr ändå att beståndet av stare minskar i Finland.

Detta holkprojekt har förhoppningsvis i viss mån bidragit till att bibehålla starbestånden i nejden. De viktigaste rönen är i alla fall klargörandet av vilken metodik man bör använda för att se till att staren kan nyttja områden med mer varierad åkermarksnatur. Det finns således stora möjligheter och ett akut behov av att starta motsvarande projekt i andra delar av Österbotten. Alla markägare och jordbrukare vi kontaktat inom projektet har visat en positiv inställning till naturskydd inom jord-

Figur 10. Trenden för beståndet av stare i Finland 1979–2019. Data från Luomus; Aleksi Lehikoinen.

bruket. Detta vore säkert en bra grogrund för fortsatta projekt angående skydd av flora och fauna i jordbruksmiljöer.

Tack

Ett stort tack till alla holkvärdar för ett gott samarbete under åren samt till miljövårdsbyråerna i Larsmo, Jakobstad, Pedersöre, Kronoby och Nykarleby för understöd under hela projektiden! Sursik Naturklubb samarbetade kring holkanskaffning och byggande. Mattias Kanckos byggde ett stort antal brädholkar i projektets inledningsskede, vilket tacksamt noteras. Johnny Björk och Markus Björklund deltog i arbetet i Kronoby under projektets inledning.

Referenser

- Olsson, O., Bruun, M. and Smith, H. G. 2002: Starling foraging success in relation to agricultural land-use. — *Ecography* 25: 363–371.
- Rintala, J. & Tiainen, J. 2008: A model incorporating a reduction in carrying capacity translates brood size trends into a population decline: the case of Finnish starlings, 1951–2005. — *Oikos* 117: 47–59.
- Tiainen, J., Hanski, I. K., Pakkala, T., Piironen, J. & Yrjölä, R. 1989: Clutch size, nestling growth and nestling mortality of the Starling (*Sturnus vulgaris*) in south Finnish agroenvironments. — *Ornis Fennica* 66: 41–48.
- Wistbacka, R. 2014: Rapport angående starundersökningarna år 2014 – utvärdering av projektperioden 2005–2014. — Jakobstadsnejdens Natur. Opublicerad arbetsrapport. 10 s.